

BAŃKA (158) *sb f*

bańka (150), **banka** (3), ba(n)ka (5); bańka *Mymer*¹, *GroicPorz*, *RejWiz* (7), *Leop*, *Goski* (9), *RejFig*, *RejZwierc*, *BibRadz* (8), *BielKron* (3), *Mącz* (3), *RejAp* (6), *GórnDworz* (3), *RejPos*, *RejZwierc* (4), *BudBib* (3), *Strum*, *BudNT*, *Oczko*, *Calep*, *Phil*, *MWilkHist* (5); banka *MurzNT*; bańka : banka *FalZioł* (51 : 1), *SienLek* (37 : 1).

Oba a jasne (4 r. błędne znakowanie).

sg *N* bańka (18). ◇ *G* bańki (5). ◇ *A* bańkę (35). ◇ *I* bańką (5). ◇ *L* bańce (5). ◇ *V* bańko (2). *pl N* bańki (30). ◇ *G* baniek (17). ◇ *A* bańki (31). ◇ *I* bańkami (7); -ami (5), -(a)mi (2). ◇ *L* bańk(a)ch.

Sł stp, *Cn*: banka, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Naczynie wypukłe, pękate, ze szkła, metalu lub innych materiałów, najczęściej do płynów i rzeczy sypkich; ampulla Calep, Cn; seriola Mącz; ampulla vitrea, capsaces, gello, guttus, guttum, guttulus, lecythus, nimbus vitreus, vasculum unguentorum Cn (60) : Wezmi wodki Czelidonijowey/ tak wiele iako banka za pieniądz [!] FalZioł V 91v; potym wziąć Imbieru białego półtora korzenia á skraiwfzy drobno też do tey bańki włożyć FalZioł V 91v, II ld, V 28, 91v [2 r.]; MurzNT Matth 26/1; GroicPorz ii v; (marg) Człowyek/ bańká. (—) Nie baczy żaden iż ieft by bańká ftłuczona/ Ktora ma być pochwili w śmieci wyrzucona. RejWiz 48, 48 marg, 145v [2 r.], Cc4v; BAń i Banek, kařda s pokrywką, malich i wielkich 12 WyprKr 119v; A fzořty Anioł wylał bańkę fwoię ná onę wielką rzekę Eufrátes/ y wyfchlá wodá iey BibRadz Apoc 16/12, Iudic 6/38, Apoc 16/3, 4, 8, 10 (8); BielKron 113v; Mącz 386c; SienLek 69, 131v; Iż pádáli ná oblicze fwoie máiařz árphy y bańki złote pełne wonności modlitw fwiętych RejAp 54, 53, 54v [3 r.], Ddv; RejPos 317; RejZwierc 47v; BudBib 4. Reg 9/1, 3, 12/13; Strum L4; Oleyki bańkami bierzcie A co kářda niešie płáćcie. MWilkHist C3v, C3; Calep 65a.*

W charakterystycznych połączeniach: bańka oliwy (oleju, olejkow) (4), stłuczona (2); w bańkę (w bańce) chować (2), nalać (wlać) (2), do bańki włożyć (3), zbierać w bańkę.

Wyrażenia: »alabastrowa bańka« (2): A oto niewiaľthá która była w mieście grzeľzná/ [...] przynioflá Alábáftrowę bańkę máści Leop Luc 7/37; BudNT F8v marg.

»bańka szklana; szklana bańka« (9 : 1): FalZioł II 22v; RejWiz 53; náleyże podroźnikowey wodki/ w bańkę szklaná z nořkiem SienLek 68v, 56, 63v, 66v, 68, 81, 131v; Hárdy chłop kářdy iáko bańká fklána RejZwierc 218v.

»woda z bańką«: takież cudne [dziewki niewolne] kiedy fie ftárzeia/ nořzą zá pániámi wodę z bańką gdy ná potzebę [!] idą ku vmywaniu żádney twarzy. BielKron 261v.

Szeregi: »słojki (i) bańki; bańka abo słojek« (2 : 1): A boymy zábáćzyć czego Báńki/ ábo fłoyká ktorego. MWilkHist G4, C3v, C4.

»szklanka albo bańka«: wlož ie [bryľki cegły] thák ogniťté w oliwę/ [...] á pal iáko wodkę palá/ poftáwiwfzy szklankę álbo bańkę w ktorą poćiecie SienLek 161.

Przen: O kruchości człowieka i życia ludzkiego (2) :

Wyrażenia: »bańka malowana«: Y przecz fie pyřnyřz bańko máłowána/ Ktora fie ftłuczefz y wiátre záchwiana. RejZwierc 218v.

»bańka szklana«: O nędzny nářz żywocie/ mářna bańko szklána/ Co fie tu závářdy błýřczyřz iáko máłowána RejWiz 83v.

2. *Bańka lekarska, naczyńko do naciągania krwi; ventosa Mymer¹, Mącz; cucurbitula Mącz, Cn; cucurbitum, guva, goina, vas vitreum BartBydg; cucurbita Mącz; cucurbita ventosa, cucurbita medicinalis Cn (89) : Mymer¹ 37; BartBydg 67; Tu zafię małz naukę o biańkach [!]: na kthorim mieltczu poftawione: k czemu flużą. FalZioł V 60, I 84a, V 60 [3 r.], 60v; RejFig Ee2; RejZwierz 84v; Goski ktv [2 r.], *2 [2 r.], *2v; BielKron 150; Mącz 70d; dayże około rány pośiekác coby bańká okráczyć mogłá/ á thym więcéy iádu wyciągnie. SienLek 151, 21, 33v [3 r.], 81, 143; Nie wyciągniełz bańką tego/ Co małz w fercu łzkodliwego. RejZwierc 237v.*

W charakterystycznych połączeniach: bańka ciągnie (3), ciągnie (wyciąga) krew (6); bańkami ściągac (wyciągac) (2).

*Zwroty: »bańki (bańkę) postawić (przystawić, stawi(a)ć) [szyk zmienny], bańki postawione (przystawione, stawiane), stawianie baniek, baniek stawianie« (53): Też bańki nad koftkami łtawiane/ łwoię rzecz białem głowam poruľzaią FalZioł V 60v; Na prířcz też mozełz bańkę przyłtawić/ iako y na bolączkę FalZioł V 71v, kt, III 36a, V 29, 36v, 49v (28); Goski *, *2 [3 r.]; SienLek 32v, 33v [3 r.], 39v, 52v, 145v (19); kfięże Wyłocki což wam to było w vltá? [...] Bńki mu to łtawiano na niey [na gębie] M. kfięże/ złe łłowá wyciągáiac. GórnDworz Q3; á potym bańkę niemáłá w dołek ná żołádku poftáwić Oczko 20. Cf »bańki siekane«, »bańki suche«.*

»bańkę przysadzić; wsadzić bańkę« (1 : 1): Władz na bolączkę bolącą Bańkę wielką/ pothym iá z fiekay á zafię bańkę przyładz FalZioł V 70v.

*»puszczać bańki [szyk zmienny] puszczenie baniek, puszczać (krew) bańkami« (6): Goski *2, *2v; SienLek 20v; więc then puľzcza bńki/ á ow zafię fiecze fie winnikiem GórnDworz C6, C6; Calep 951b.*

*Wyrażenia: »bańki siekane; siekane bańki; siekanie baniek« (5 : 1 : 1): FalZioł *4a, III 36a, V 27; A nátychmiałt iefli godno puścić mu krew z głowney żyły álbo bńki około poftáwić siekáne SienLek 145v, 33v [2 r.], 39v.*

»bańki suche; bańka sucha« (3 : 2): Niewadzi też bańki pod pierfiami fuche łtawiac/ ciała niedaiac fiec FalZioł V 36v, V 29; SienLek 33v, 72v, 108v.

Przen (1) :

Zwrot: »bańki sadzić« = złorzeczyć: Certare maledictis, Bńki yeden drugiemu łádzic á złorzeczić. Mącz 49c.

3. *Pęcherzyk powietrza na powierzchni cieczy; bulla, sufflatio bullantium aquarum Cn (9) : AMpulla. To iefł piana nadęka [!] iako bańka FalZioł V 8; Ktorem kolwiek ludziem bańki na wirzchu vriny pływaią. Taczy bolenie krzyżow długie miewaią. FalZioł V 8v, V 8, 8v [3 r.]; SienLek 25v; żywot náłz przypodobány iefł do bńki ná wodzie łtawáiącey fie/ kthora w onymźze krociuchnym czáfie/ w ktorem wzrołt łwoy ma/ zafię ginie Phil H3.*

Szereg: »piana albo bańka«: Druga iefł piana albo bańka ktora po vmokrzeniu łtogi dłu⁸⁰ nad vriną á ta ampulla znamionuie wiatry panuicze FalZioł V 8.

Synonimy: 1. ampula, ampulka, bęben, czasza, dzban, faska, koneweczka, kruż, kubek, naczynie, nalewka, słojek, szklanka, szklenica; 3. ampula, bębel, piana.